

FRAGMENTE AUTONOME DIN CRONOGRAFELE DE TIP DANOVICI

Din prima jumătate a secolului al XVIII-lea au început să fie extrase din cuprinsul cronografelor traduse din neogreacă mai multe capitole, ce treziseră în mod deosebit interesul cititorilor din țările române. Ele au cunoscut o circulație independentă în cadrul unor manuscrise miscelane. Conținutul acestor fragmente se referea îndeosebi la unele episoade din istoria biblică (Viața lui Moisi și fuga evreilor din Egipt, Istoria lui Nabucodonosor împărat ș. a.), la războiul troian, la întemeierea Romei și la viața lui Constantin cel Mare și a altor împărați bizantini, printre care Vasile Macedoneanul și Leon Înțeleptul. Povestirile – în totalitatea lor – au fost preluate *numai* din cronografele *de tipul Danovici*, care s-au bucurat de popularitatea bine cunoscută în vechea literatură românească; în schimb, nu am putut identifica niciuna ca fiind extrasă din cronografele de tipul Dorotei, răspândit – după cum se știe – doar în nouă manuscrise cunoscute până acum în Transilvania și provinciile extracarpatice¹. Fragmentele amintite din cronografe au circulat mai intens în Țara Românească și Moldova și mai puțin în Transilvania, unde nu am întâlnit decât Codicele Matei Voileanu.

Piesele cu circulație independentă din cadrul cronografelor de tipul Danovici se încadrează, bineînțeles, grupelor respective de manuscrise din care au fost desprinse purtând siglele: *A* pentru Transilvania, *B* pentru Țara Românească și *C-E* pentru Moldova, după clasificarea lui Iulian Ștefănescu² și cu completările noastre³.

Vom releva acum foarte pe scurt câteva din aceste povestiri care au fost răspândite într-unul sau mai multe manuscrise în țările noastre. Din istoria biblică menționăm mai întâi fragmentul relativ la *Începutul pentru nașterea lui Moisi și cum au scos pre jidovi de la faraon din Egipt ...*, corespunzător capitolului al 12-lea din cuprinsul cronografelor de tipul Danovici, inserat între filele 111^v-148 ale *ms. miscelaneu 1151* (Biblioteca Academiei Române – în continuare B.A.R. –, fost Gaster 90) copiat de boiernașul Antonachi Berhiceanu la București în 1777⁴. În această povestire – urmând mai mult sau mai puțin

¹ Vezi Cernovodeanu 1969, p. 133-148, și Mihăescu 1991, p. 259-282.

² Ștefănescu 1939, p. 43-57.

³ Cernovodeanu 1987, p. 180-196, și Cernovodeanu 1988, p. 116-129.

⁴ Ștrempel 1959, p. 21-22; Ștrempel 1978, p. 239-240; ms. in 4°, de 242 file, cu conținut miscelaneic (apocalipsul Maicii Domnului, pildele lui Esop, istoria lui Archirie și Anadan,

versiunea cunoscută din Vechiul Testament – accentul dramatic cade bineînțeles asupra momentului întoarcerii evreilor din captivitatea egipteană, sub îndrumarea lui Moisi. Se descrie – în culori sumbre – tabloul cumplitelor pedepse abătute asupra Egiptului din pricina încălcării poruncilor divinității de către faraonul ce refuzase să scoată pe evrei din robie și se subliniază totodată vicisitudinile prin care au trecut fugarii în pustiul Sinai, pe calea de întoarcere plină de greutate spre Palestina. Un loc aparte în economia capitolului îl deține și expunerea conținutului celor 10 porunci inserate în tablele legii, relevate lui Moisi de către divinitate pe Muntele Sinai; fragmentul se încheie cu așezarea celor douăsprezece seminții evreiești în Palestina și istoria lui Ghedeon.

O a doua povestire cu caracter biblic se referă la pustiirea Ierusalimului de către babilonieni în vremea regelui Nabucodonosor al II-lea (586 a. Chr.). Intitulată *Istoria lui Navahodonosor împăratu* (cap. 55 din cronograful de tipul Danovici), narațiunea este cuprinsă între f. 32-45^v a ms. 3013 (B.A.R.) copiat la 1814⁵. Fragmentul, bazat pe texte apocrife parabiblice, începe cu episodul părăsirii legii de către regele iudeu Ioachim care, închinându-se la idoli, și-a atras pedeapsa divină prin invazia oștilor regelui babilonian Nabucodonosor; acesta l-a silit pe monahul idolatru la plata unui tribut. Nerespectându-și făgăduiala, Ioachim provoacă o nouă expediție de represalii a lui Nabucodonosor, care îi aduce sfârșitul, Iudeea fiind totodată pustiită iar Ierusalimul incendiat și prădat. În ceata robilor luați din Palestina de către regele babilonian făcea parte și prorocul Daniil; el a tălmăcit mai târziu visul profetic al lui Nabucodonosor privitor la venirea Mântuitorului Isus Hristos pe pământ și sfârșitul marilor împărății păgâne. Alături de Daniil sufereau în captivitate și alți trei “cuconi” ai regelui Iudeii care, nesupunându-se lui Nabucodonosor, au fost aruncați de vii într-un cuptor încins; datorită credinței lor în Dumnezeu, ei au scăpat nevătămați, atrăgându-și iertarea suveranului babilonian. Unul dintre “cuconi”, Ehonie, a fost numit chiar rege tributar al Iudeii (“la vâleatul de la Adam 4501” !) dar, neplătind tributul, a fost înlocuit după trei luni de fratele său Sedechie. Nici acesta n-a voit a se supune lui Nabucodonosor, cu toate profețiile prorocului Ieremia, care i-a arătat unde îl va duce neascultarea sa. Într-adevăr, Nabucodonosor a organizat o nouă expediție împotriva Iudeii, robind țara, omorându-i pe fiii lui Sedechie și scoțându-i ochii acestuia din urmă, târât în

întrebări și răspunsuri etc.). Despre Anton Berhiceanu, logofăt de taină, știm că a fost unul din ctitorii bisericii Sf. Visarion vechi din București la 1797, cf. Elian și colab. 1965, p. 400-402, nr. 425-426, și Cernovodeanu 1965, p. 309.

⁵ Pe verso-ul foii de gardă se află însemnat: “S-au scris aciastă carte la let 1814”, fără nici o altfel de precizare. Vezi pentru descrierea ms. Ștrempele 1983, p. 432-433; ms. 3013 provine din donația D. A. Sturdza (7 aprilie 1905). Este un în 8° de 215 file (din care 1 nenumărată, f. 30-31 și 4 la sfârșit sunt albe) conținând texte religioase și legende apocrife (învățăturile celor 12 vineri sfinte, călătoria Maicii Domnului în iad, istoria Sf. Sisoe ș. a.), precum și un alt fragment acefal de cronograf cu conținut biblic: “Istoria tarelui Samson”, f. 23-29^v.

captivitate. Peste alți câțiva ani, în urma unei noi răscoale, Ierusalimul a fost a treia oară prădat și incendiat de către un “stolnic” al lui Nabucodonosor, anume “Navuzârda”, care a dat foc Sfântului Sion, zidit de Solomon. Povestirea se încheie cu acest tragic episod, deplângând soarta Ierusalimului, distrus în repetate rânduri de babilonieni, din pricina nesupunerii regilor iudei față de Dumnezeu. Concluzia era, evident, moralizatoare, avertizând pe cititori unde putea duce neascultarea față de poruncile divine.

Dacă narațiunile amintite mai sus nu s-au bucurat de o deosebită circulație – păstrându-se doar în câte un singur manuscris –, în schimb un alt fragment din cronografe și anume războiul troian, a beneficiat de o mare răspândire în țările române constituind, împreună cu *Alexândria*, una din cele mai gustate lecturi cu caracter pseudo-istoric⁶.

Dacă fragmentele din istoria biblică și legenda Troadei, extrase din cronografe, constituiau preocupări deopotrivă de istorie și literatură, în schimb textele privitoare la începuturile statului roman și domniile unor împărați bizantini reflectau într-o măsură mai mare interesul manifestat pentru disciplina istorică propriu-zisă, deși redus încă la un nivel destul de scăzut. Ne sunt cunoscute doar trei manuscrise – toate din *Țara Românească* – care să conțină fragmente detașate privitoare la istoria romanilor. Cel mai vechi se datorează popei Chiriță din Craiova, fiind scris la 12 august 1756 și se intitulează *Împărăția Râmului întâi*; în cuprinsul său se tratează începuturile Romei, domniile primilor regi, instaurarea republicii, dictatura lui Iulius Caesar, înființarea imperiului sub Octavian August și domniile lui Neron, Vitelius, Vespasian și Titus; textul nu este terminat⁷.

Al doilea manuscris – aparținând probabil unui popă Ioan la 1768 – nu cuprinde decât *Povestea Râmului cine l-au făcut*, adică legenda lui Romulus și Remus privitoare la întemeierea Romei⁸. În sfârșit, al treilea manuscris – copiat de către un Anania Ungureanu la 21 aprilie 1787 – expune *Începutul*

⁶ Vezi toate amănuntele la Cernovodeanu 1976, p. 29-35.

⁷ Ms. 4674 (B.A.R.), in 4°, de 211 file; cuprinde “Minunile Maicii Domnului” - f. 1-194^v, și “Împărăția Râmului întâi” - f. 194-211^v, fără sfârșit, textul fiind întrerupt la mijlocul domniei lui Vespasian. La f. 147^v și 193^v se află însemnările în limba slavonă din 1 și 12 august 1756 / 7264 ale copistului popa Chiriță din Craiova, reproduse de Ștrempel 1992, p. 85-86. La f. 195 se mai află și autograful unui Costandinu copilu din 1775-1776 / 7284, iar la f. 199, 202^v și 205^v figurează câteva maxime moral-religioase sau simple exerciții de scris.

⁸ Ms. 5581 (B.A.R.), in 8°, de 41 file, a figurat în biblioteca lt. col. Dimitrie Papazoglu în 1857, cf. și Ștrempel 1992, p. 347; este un miscelaneu acefal și fără sfârșit din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, conținând texte și învățături liturgice; fragmentul “Povestea Râmului cine l-au făcut” este cuprins între f. 30-30^v. La f. 38-39 se află însemnarea probabil a proprietarului manuscrisului: “+ Și să fie afurisit și de trei sute de sfinți părinți de la Nicheia, care herul și piatra să putrezească iar trupul aceluia să nu putrezească în veci. Văleat 7276=1768. Popa Ioan”.

împărățiilor Rămului, având conținutul identic cu primul fragment, dar posedă în plus și episodul domniei împăratului Traian⁹.

Extrasele din cronografele de tipul Danovici circulând în Țara Românească în manuscrisele amintite înfățișează într-o lumină naivă începuturile Romei, întemeiată prin faptele de arme și înțelepciunea lui Romulus, în luptă cu fratele său Remus. Cetatea a prosperat în timpul domniei înțeleptului Numa Pompiliu (Numa Pombie ! în unele texte), care a făcut “râmlénilor ... tocmele și învățături foarte bune”, și sub ceilalți regi, dar tirania lui Tarquinius Superbus a făcut să fie izgonit de romani, care “au împărățit ... fără împărat”. Se trece foarte repede peste istoria Romei republicane, din care cronograful nu relevă decât victoriile repurtate asupra galilor. După biruințele lui Iulius Caesar, nepotul său Octavian Augustus reinstaurează imperiul și guvernează cu sprijinul învățatului filosof Athinodor. Împăratul consultă oracolul de la Delfi, care-i prezice venirea lui Isus Hristos și triumful creștinismului asupra monarhiilor păgâne. Capitolul privind domnia lui Neron scoate în evidență destrăbălarea și răutatea acestuia și suferințele îndurate de creștini în timpul primelor persecuții; se povestește cu amănunte martiriul Sfântului Petre. În sfârșit, domnia lui Vespasian este consacrată aproape în întregime povestirii zdrobirii răscoalei iudeilor de către Titus și dărâmării Ierusalimului la anul 72 p. Chr., ca ispășire pentru răstignirea lui Isus Hristos¹⁰.

⁹ Ms. 5055 (B.A.R.), in 8°, de 323 file, cu conținut miscelaneic (prorocirea Sibilelor, Minunile Maicii Domnului și alte povestiri și legende). Fragmentul privind istoria romană conține următoarele capitole: “Începutul împărățiilor Rămului” - f. 301^v-302^v; “Împărăția lui Noma Pompie” (!) - f. 302^v-303^v; “Cum au ținut râmlénii împărăția fără împărat” - f. 303^v-304^v; “Împărăția lui Iulie Chiesar și pentru ce l-au chieamat Chiesar glav 78” - f. 304^v; “Împărăția lui Octavie Chiesar, care să chieamă și Avgust Chiesar, împărat romanilor” - f. 305^v-309; “Împărăția lui Neron cel rău glav 83” - f. 309-314; “Împărăția lui Uspeesian (!) și a lui Titus” - f. 314-320; “Istoriia lui Traian împăratu” - f. 320-323”. La f. 247 figurează însemnarea copistului: “Aciastă carte iaste a mea a lui Ananie Ungureanul șepișel al lui Ștefanovici ... Aprieru 21, 1787”, cf. Ștrempele 1959, p. 259-260, și Ștrempele 1992, p. 191-192. Manuscrisul poartă mai multe însemnări din care rezultă că a fost dăruit la București la 14 martie 1816 de un oarecare Gheorghe nepoților săi Constantin și Gheorghe Brașoveanu - f. 323, iar la 29 mai 1874 a fost cumpărat de D. Teișanu din Ploiești cu 15 lei de la Tinca văduva lui Constantin Gheorghiu Brașoveanu - f. 9^v-13 și 323. La f. 301-304 figurează următoarea însemnare din 1 august 1874 a lui D. Teișanu care, deși inexactă, relevă un grad de cunoștințe în domeniul literaturii istorice destul de avansat: “Aceste istorii de ale împărățiilor romanilor sunt traduse din hronograful sfințitului Mitropolitu Dorotheiu alu Monembasii, ce este tipăritu grecește în Veneția la anul 1786; daru să vede aici și oarecare adaosături în istorii, poate fi că le va fi adunatu de pă la alți istorici, însă să vădu scrise de un Anania Ungureanul la anul 1787 aprilie 21”.

¹⁰ Referitor la aceste evenimente, în vechea literatură istorică românească din secolele XVIII - început de XIX a circulat – mai mult printr-un intermediar rus – un text prescurtat din “Războiul iudaic” al istoricului antic iudeu Josephus Flavius (37-100 p. Chr.). Amănunte la Cernovodeanu 1997, p. 13-31 și 44-48.

Deși împletit cu legende apocrife și texte hagiografice, acest excurs desprins din cronografie oferea posibilitatea – cât de cât – să inițieze pe neștiutori în liniile general-evolutive ale istoriei Imperiului roman.

Povestirea vieții împăratului Constantin cel Mare (306-337), sanctificat de Biserică pentru a fi ridicat cultul creștin în rândul religiilor recepte prin edictul de toleranță din 313 de la Milan, a suscitât, de asemenea, mult interes în rândurile cititorilor din țările noastre, recrutați din cercurile laice și eclesiastice¹¹, fiind întâlnită ca piesă detașată din cronografe în cuprinsul a câtorva manuscrise. Aureola creată în jurul figurii lui Constantin cel Mare s-a datorat în aceeași măsură și faptului că a întemeiat Bizanțul, Roma cea nouă, capitala Imperiului de răsărit și gloria creștinătății ortodoxe.

Fragmentele detașate privitoare la viața lui Constantin cel Mare s-au păstrat în 11 manuscrise din secolul al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea și anume: 7 din Țara Românească, 3 din Moldova și unul din Transilvania. Cele din Țara Românească sunt următoarele: *ms. 1433* (B.A.R.) datorat logofătului Barbu (tatăl istoricului Nicolae Bălcescu), redactat înainte de 1 mai 1790¹²; *ms. 1524* (ibidem), copiat la 5 august 1794¹³; *ms. 44* (ibidem), alcătuit de Stan

¹¹ Pentru versiunile vieții lui Constantin cel Mare derivând din sinaxarele bizantine, mineiele medio-bulgare, ceti-mineiel slav al mitropolitului Dimitrie al Rostovului și prelucrările lor românești vezi Ștefănescu 1931, p. 251-297. Pentru varianta vieții lui Constantin cuprinsă în cronică rusă atribuită lui Nestor-Iskender pretins luptător sub zidurile Constantinopolului la 1453 în oastea lui Mehmed al II-lea Cuceritorul vezi Cernovodeanu 1971, p. 710-714, și Cernovodeanu 1975, p. 532-534.

¹² Ms. in 8°, de 137 file, din care sunt albe f. 1-4, 80^v, 105-130^v, 135-137; a aparținut bibliotecii episcopului Dionisie Romano de la Buzău, fiind dăruit Academiei la 17 septembrie 1897. Miscelaneu; cuprinde descoperirea Sf. Liturghii – f. 68-80, dar și începutul istoriei Constantinopolului și căderea sa sub turci la 1453 după cronică atribuită lui Nestor-Iskender (vezi mai jos). Viața lui Constantin (fără titlu) figurează între f. 5-59^v. La f. 104^v se află însemnările copistului: “Scrie robul lui Dumnezeu Barbul log<ofăt>” și “1790 mai 1. Au început a-mi da și mie ispravnicii ... leafă pe lună câte t<a>l. cincî – Barb<u> log<ofăt>”, cf. și Ștrempel 1959, p. 20, și Ștrempel 1978, p. 328-329. Manuscrisul mai poartă o însemnare din 24 aprilie 1788 a popii Ioniță din mahalaua Mântulesii din București (fila albă de pe coperta din față), data nașterii logofătului Barbu, a fratelui său Ilie și a sorei sale Stanca, copii ai lui Petre căpitanul, cu autograful acestuia din urmă - f. 137, și o listă de scutelnici din jud. Saac, Ilfov, Dâmbovița și Muscel, fără dată - f. 137^v. Am identificat în persoana logofătului Barbu pe tatăl istoricului Nicolae Bălcescu (vezi Cernovodeanu 1970-1971, p. 119-135).

¹³ Ms. in folio, de 98 file; provine din achiziții noi 1953. Miscelaneu cuprinzând “Floarea Darurilor”, povestea lui Archir și Anadan, “Erotocrit” ș. a.; a aparținut unui Mihalachi Stîhi din Huși, care a lăsat diferite însemnări, cf. Ștrempel 1978, p. 358-359. Între f. 95-98 conține un fragment neterminat din viața lui Constantin cel Mare și anume: “Istoria pentru Ierusalim și pentru toate cele ce au lucrat sfânta și împărătiasa Ilena și cu fiul său Costandin împărat și câte mănăstiri și bisărici au zidit la cele sfinte locuri la anii de la zidirea lumii 5838 (=330 p. Chr.). Iar de la Hristos 1794 s-au început a scrie avgust 5”. Manuscrisul nu relevă numele copistului, ci doar însemnările amintitului Stîhi; la f. 87 se mai află trecută data “19 ghenarie 1795”, pe f. 37^v o

logofătul la 22 septembrie 1794¹⁴; *ms. 5731* (ibidem), început la București de mâna lui Dinu sin Nicolae iuzbașa de Divan la 12 aprilie 1800 și încheiat în pribegie la Brașov la 27 august 1802¹⁵; *ms. 1158* (ibidem) (fost *ms. Gaster 97*), copiat de Constantin Gheorghiu Basarabov la 4 iulie 1813¹⁶; *ms. 3403* (ibidem) (fost *ms. Gaster 63*), alcătuit de Alexandru Pastia la 21 septembrie 1816¹⁷, și *ms. 1124* (ibidem) (fost *ms. Gaster 63*), copiat la 8 octombrie 1816 și datorat poate unui Dumitru logofăt¹⁸. Manuscrisele din *Moldova* au fost copiate primul de Samoil dascălul din Hârșovița la 9 iulie 1778¹⁹, al doilea de Toma Andrieș la 24

mențione a marelui cutremur din 14 octombrie 1802 și la f. 80 notarea la 9 septembrie a apariției unei comete în 1811.

¹⁴ Ms. in 4°, de 234 file, cu conținut miscelaneic liturgic (texte și învățături religioase). “Viața sfântului Costandinu împăratul” (cu portret la f. 6^v) figurează între f. 5^v-47. La f. 56 și 115^v se află însemnarea copistului proprietar al manuscrisului, Stan logofătul, din 22 septembrie și 22 octombrie 1794, cf. Bianu 1907, p. 106; Ștrempel 1959, p. 222, și Ștrempel 1978, p. 21-22. Alte însemnări privind unele evenimente petrecute la București între 1813-1823 la Bianu 1907, p. 106-107, și Ștrempel, *ibidem*; *ms.* este menționat de I. Ștefănescu, *Legende despre Sf. Constantin*, p. 293, n. 1.

¹⁵ Manuscrisul, care conținea între f. 159-187 și “războiul Troadei”, a fost analizat de Cernovodeanu 1976, p. 32, n. 17. Capitolul “Istoria marelui împărat Costandin țar i a munii-si Elenii”, fără sfârșit, figurează între f. 2-12. Mai vezi și Ștrempel 1992, p. 386-387.

¹⁶ Ms. in folio, de 132 file, conținut miscelaneic (descoperirea Sf. Liturghii, moartea lui Avraam, povestirea căderii Constantinopolului după cronică atribuită lui Nestor-Iskender etc.); între f. 2-59 se află “Istoria marelui împărat Constantin al Țarigradului”. Manuscrisul poartă următorul titlu: “Istoria marelui împărat Costandin al Țarigradului (!) scrisă și alte istorii foarte frumoase care le-am scos cu mâna după alte cărți cu istorii, de tipariu. În zilele prea înălțatului domn Io Ioan Gheorghiu Caragea voevod întru întâia domnie a sa, mitropolit fiind a toată Ungrovlachiia chiriu chir Nictarie. Și s-au scris cu osteneala și cu cheltuiala dumnealui chiriu chir Constantin Gheorghiu Basarabov, la anii de la Hristos 1813, iar de la zidirea lumii 7321, iulie 4”, cf. Ștrempel 1978, p. 244.

¹⁷ Ms. in 8°, de 166 file; achiziții noi. Mai cuprinde istoria căderii Constantinopolului după cronică atribuită lui Nestor-Iskender, povestea lui Archirie și Anadan și alte texte apocrife, cf. și Ștrempel 1987, p. 116-117. Între f. 1-45^v se află “Viața sfântului Constantin cel Mare”, la f. 45^v data: “1816 septembrie 21”. Copistul Alexandru Pastia își depune autograful pe f. 78^v, cu data 1816 septembrie 21, pe f. 85^v și 103; pe f. 163^v menționează: “Am scris eu robul lui Hristos Dumnezeu cel mai jos iscălit leat 1816 oct. Alexandru Pastia”. La f. 119^v se consemnează data tâmosirii bisericii Sf. Nicolae Șelari din București, la 18 martie 1816, de către Iosif episcopul Argeșului.

¹⁸ Ms. in 8°, de 179 file, constituind un miscelaneu de texte și legende apocrife (Veșmântul lui Hristos, vedenia Sf. Macarie, cele 12 Vineri mari etc.). Între f. 2-99 se află “Viața marelui și preabunului Costandin împărat, creștinul carele au făcut Țarigradul, cu toată temeliia lui, care este și până astăzi”. La f. 1 figurează însemnarea: “Această sfântă carte ce-i numele (!) marelui Costandin Țarigradeanul scrisă 1816, octomvrie 8”, iar la f. 65^v-66: “Leat 1816 martie 25. Dumitru logofăt”, cf. Ștrempel 1978, p. 230-231.

¹⁹ Ms. 1264 (B.A.R.) a fost prezentat de Cernovodeanu 1976, p. 33, n. 21. În acest *ms.* “Istorie a marilui împărat și întâi creștin, Constantin, carile au făcut Țarigradul, cu toate ali lui, precum este și până astăzi” este cuprinsă între f. 18-50^v. Vezi și Ștrempel 1959, p. 205, și Ștrempel 1978, p. 270-271.

iulie 1799²⁰, iar al treilea de o mână necunoscută în primele decenii ale secolului al XIX-lea²¹; cel din *Transilvania* se datorează lui Matei Voileanu și a fost redactat la 1749²².

Pe scurt, fragmentul din cronografe privitor la viața lui Constantin cel Mare cuprindea câteva episoade legate în special de atitudinea sa față de creștinism. Astfel, pe când Constantin guverna Portugalia, creștinii din Apusul Europei, nemaiputând îndura silniciile împăraților păgâni Maxentie și Sever, i-au scris să se ridice împotriva lui Maxentie și să vină la Roma. Într-un prim contact militar cu adversarul său, Constantin este înfrânt. Atunci Constantin avu în vis revelația semnului crucii și cuvintele profetice că “în acest semn vei învinge”. Într-adevăr el înălță o cruce de argint în vârful unei sulite pe care o puse în fruntea oștirii sale și repurtă o strălucită biruință asupra lui Maxentie, care pieri înecat în apele Tibrului. Cetatea Romei își deschise porțile înaintea învingătorului, iar Constantin fu proclamat împărat. Cu acest prilej el acordă un larg edict de toleranță creștinilor. Trecând cinci ani de la urcarea sa pe tron, Constantin se îmbolnăvi foarte rău, umplându-i-se tot corpul de pustule. Consultându-i pe medicii săi, împăratul a fost sfătuit de câțiva dintre ei să-și îmbăieze trupul bolnav în sângele unor prunci. Încercând să urmeze acest sfat, Constantin văzu durerea mamelor cărora li se luaseră pruncii spre a fi uciși, renunță la gândul său și se resemnă în suferință. În vis i se arătasera apostolii Petru și Pavel, ce i-au făcut cunoscută milostivirea lui Dumnezeu pentru fapta sa bună și i-au promis tămăduirea dacă-l va consulta pe arhiereul creștin Silvestru. Acesta a fost chemat de Constantin, pe care a reușit să-l convingă să primească taina botezului. Odată botezat, trupul împăratului s-a curățat de plăgi. Văzând minunea, întreg poporul roman și alte noroade s-au botezat, slăvind cucernicia lui Silvestru, ajuns papă al Romei.

²⁰ Ms. 5208 (B.A.R.), 201 file, achiziție recentă; miscelaneu conținând istoria Sindipii filozoful, războiul Troadei, Floarea Darurilor etc.; între f. 85-108 “Viița și istorie întâiului împărat creștinesc marli Costandin împăratul Țarigradului”. La f. 3 însemnarea copistului: “Scrisu-s-au aciastă carte, anume Sindipa, în zilele domnului nostru Alexandru Costandin Alecsandru Ipsilant voevod, întru întâie domnie a Mării Sale aici în Moldova, la anii de la Hristos 1799, iulie 20. Toma Andrieș”, iar la f. 84: “Sfârșitul istorii înțeleptului Sandipa astronom ș-a împăratului și a filosofului împăratului și a șaptei filosofi și a țitoare muerii a împăratului Chir persului, 1799, iulie 24 zile. Toma Andrieș”. La f. 143^v, 171, 198^v, 199^v, 200^v și 201^v însemnări și iscălituri ale lui Toma Andrieș și Ilincăi Andrieș, între 23 decembrie 1799 și 20 ianuarie 1811. Cf. și Ștrempele 1992, p. 236-237.

²¹ Descrierea ms. 1751 (B.A.R.) la Cernovodeanu 1976, p. 34, n. 26. “Viița și istoria a marelui Costandin întâiul împărat creștinesc din Țarigrad” se află între f. 1-23^v. Cf. și Ștrempele 1983, p. 52.

²² Analiza ms. 3399 (B.A.R.) (codicele Matei Voileanu de la 1749) la Cernovodeanu 1976, p. 31, n. 14. “Viița prea marelui Costandin întâiul credincios împărat bun creștinesc carele au făcut Țarigradul cu toate tocmélele, precum iaste și până astăzi” figurează între f. 219-254 ale ms. Vezi și Ștrempele 1987, p. 113-115.

În al zecelea an de domnie Constantin s-a ridicat împreună cu ginerele său Licinius împotriva împăratului păgân din răsărit, Maximian Galerie, persecutor al creștinilor, pe care l-au înfrânt cu ajutorul ceresc. Licinius primi drept răsplată de la Constantin partea de răsărit a Imperiului.

Peste trei ani Constantin închise templele păgâne din împărăția sa sau le transformă în biserici și îngădui creștinilor să-și propovăduiască religia în întreaga lume. Tot atunci avu loc în fața împăratului și a Curții sale marea înfruntare între papa Silvestru și vrăjitorul evreu Zamvri, care se termină cu triumful celui dintâi prin învierea, cu ajutorul lui Dumnezeu, a unui taur ucis de cel de-al doilea prin puterea diavolului²³.

În al 15-lea an de domnie, văzând persecuțiile la care creștinii erau supuși de către Licinius în partea de răsărit a Imperiului, Constantin se ridică împotriva sa, îl izgoni și-l închise în cetatea Solonului (= Salonicul de astăzi), unde, mai târziu, fu ucis. În acea vreme împăratul s-a gândit să-și zidească o cetate nouă, iar în urma unui vis revelator hotărî să o întemeieze la Vizantia. Și, după cinci ani de zile, Constantin isprăvi de ridicat cetatea, la anul de la facerea lumii 5838 (330), pe care o îmbogăți cu palate, biserici și clădiri mărețe, punându-i numele de "Constantinograda" (Constantinopol, Țarigrad).

Tot atunci împăratul a trimis-o pe maica sa, Elena, în Țara Sfântă și la Ierusalim, pe locurile unde a trăit Isus Hristos, spre a căuta crucea pe care a fost răstignit. Locul unde se afla îngropată crucea a fost descoperit în urma unei minuni și cu acest prilej s-au botezat și o mulțime de evrei. Elena zidi la Ierusalim mai multe biserici, printre care și pe aceea a Sf. Mormânt, iar crucea și piroanele folosite la supliciul Mântuitorului Isus Hristos au fost aduse cu mare alai la Țarigrad. În al 20-lea an de domnie a lui Constantin s-a ivit în împărăție erezia lui Arie din Alexandria, ce nega divinitatea lui Isus. Provoacă multă turburare și supărare creștinilor, erezia lui Arie fu solemn condamnată prin soborul părinților bisericii reunit la Niceea. Ultimii ani de domnie ai lui Constantin s-au petrecut în campanii victorioase duse împotriva perșilor și goșilor; împăratul a închis ochii la Niceea la 28 mai, în vârstă de 65 de ani, după ce a împărțit imperiul între fiii săi Costie (!), Costandie și Constantin. Moaștele lui au fost aduse apoi cu mare pompă de fiul său Costandie și îngropate în biserica Sf. Apostoli din Țarigrad²⁴.

²³ Episod reluat și dezvoltat de obicei în anexele părții a II-a a cronografelor de tip Danovici.

²⁴ Câteva manuscrise conțin în mod izolat fragmentul figurând în anexele părții a II-a a cronografelor de tip Danovici referitor la translația moaștelor Sf. Constantin de la Niceea și la tâlcuirea profetică a slovelor de pe mormântul său de către patriarhul Constantinopolului Ghenadie al II-lea Scholarios (1454-1456, 1462, 1464); printre acestea cităm: ms. 236 (B.A.R.), f. 295-296^v, datat la 14 iunie 1764 și datorat lui Stoian Bucureșteanu de la mănăstirea Antim (cf. Bianu 1907, p. 491; Ștrempel 1959, p. 231, și Ștrempel 1978, p. 66; Vârtosu 1967, p. 300-304); ms. 208 vine de la Biblioteca Centrală Universitară Iași și datează din 20 septembrie 1797 (Vârtosu, *ibidem*); ms.

După cum se poate constata, lectura vieții lui Constantin cel Mare era destinată să impresioneze cititorii nu numai prin măreția faptelor sale, dar și prin cucernicia arătată, să consfințească superioritatea creștinismului asupra celorlalte religii și să-i îndrume pe credincioși la supunere față de Biserică și poruncile ei. În această povestire – în care miraculosul creștin și-a găsit un câmp larg de desfășurare – s-au strecurat însă și unele aspecte reale, legate nu numai de faptele de arme ale lui Constantin și de politica generală, dar și de acțiunile sale de ridicare a bisericilor de la Constantinopol și Ierusalim, descrise cu lux de amănunte.

Ultimele fragmente izolate din cronografe pentru care s-a manifestat un evident interes în țările noastre la începutul secolului al XVIII-lea și sfârșitul celui următor au fost cele relative la domniile împăraților bizantini Mauriciu (582-602), Foca tiranul (602-610), Vasile I Machedon (Macedoneanul) (867-886) și Leon al VI-lea cel Înțelept (886-911). Aceste extrase n-au beneficiat însă de o circulație independentă, figurând aproape întotdeauna în acele codice care conțineau și viața lui Constantin cel Mare. Astfel, domniile lui Mauriciu și Foca incluse în *ms. 63* (din secolul XVIII, aparținând popii Gavril din Broșteni la 6 noiembrie 1804)²⁵, în *ms. 1264* (copiat de Samoil dascălul din Hârșovița la 9 iulie 1778)²⁶ și în *ms. 5208* (copiat de Toma Andrieș pe vremea domniei lui Constantin Ipsilanti, în 1799)²⁷, toate trei din *Moldova*, iar domniile lui Vasile Machedon și Leon cel Înțelept figurează, în afara acestor trei manuscrise²⁸, și în *ms. 273* (alcătuit la 29 noiembrie de Scarlat Vârnav)²⁹ din *Moldova*, precum și în *ms. 1785* (datând de pe la 1753)³⁰ din *Țara Românească*, ca și în *ms. 3399* (codicele Matei Voileanu de la 1749)³¹ din *Transilvania*.

Figurile acestor împărați i-au atras pe cititori prin insolitul vieții lor și întâmplările foarte diferite la care au luat parte. Mauriciu este prezentat ca o victimă a propriilor greșeli, în timp ce Foca apare ca un tiran crud și neîndurător care și-a primit pedeapsa pentru fărâdelegile sale. Vasile Machedon este zugrăvit ca un împărat drept, viteaz și curajos, în contrast cu predecesorul său Mihail

1433 (B.A.R.), f. 66^v-67^v, scris pe la 1790 de Barbu logofătul, tatăl lui Nicolae Bălcescu (vezi *supra*, n. 12); *ms. 4865* (B.A.R.), f. 265-266^v (datând din sec. XVIII, din *Transilvania*, aflat în posesia unui Johann Alexiovici din Oradea, cf. Ștrempel 1992, p. 143-144) ș. a.

²⁵ Între f. 53-58, 58-63^v. Asupra manuscrisului vezi Cernovodeanu 1976, p. 34, n. 24. Vezi și Bianu 1907, p. 158, și Ștrempel 1978, p. 27-28.

²⁶ Între f. 84-87^v, 90-94^v (cf. și *supra*, n. 19).

²⁷ Între f. 161-171 (cf. și *supra*, n. 20).

²⁸ În *ms. 63*, f. 18^v-23 și 23-29^v; în *ms. 1264*, f. 65-71 și 73-82; în *ms. 5208*, f. 129-143^v și 144-154.

²⁹ Între f. 27-43 și 43-58^v. Asupra *ms. 273* vezi Cernovodeanu 1976, p. 34, n. 25, Bianu 1907, p. 622, și Ștrempel 1978, p. 77-78.

³⁰ Între f. 33-39, 40^v-53 și 53-70. Pentru *ms. 1785* vezi Cernovodeanu 1976, p. 31-32, n. 15, Ștrempel 1983, p. 60.

³¹ Între f. 201-209^v și 209^v-217 (cf. și *supra*, n. 22).

bețivul, pe când Leon, în ciuda renumelui său de înțelept, se risipește într-o viață destul de ușuratică, fiind veșnic preocupat de căsătoriile și aventurile sale amoroase, dintre care unele amintesc prin cruzimea lor de anumite episoade ale *Decameronului* lui Boccaccio.

În încheierea celor expuse mai sus, ținem să relevăm din nou interesul care a fost manifestat în literatura istorică din țările române la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea pentru unele episoade selecționate din cronografe, cu circulație autonomă, referitoare fie la momente eroice pline de dramatism ca războiul Troadei sau ridicarea Imperiului roman, fie la aspecte patetice din viața primilor creștini martirizați în timpul lui Neron și a altor împărați despotici sau la triumful Bisericii din zilele lui Constantin cel Mare. Vicisitudinile domniilor unor împărați bizantini, cu un sfârșit de multe ori tragic, ofereau prilej de reflecție față de deșertăciunile lumii înconjurătoare, scoțând în relief o dată mai mult veșnicia puterii divine și necesitatea supunerii față de Biserică și poruncile ei. Îmbibate de un puternic spirit religios și slujind totodată unor scopuri moralizatoare, narațiunile detașate din cronografe, mostre tipice ale literaturii medievale, se încadrau în mentalitatea epocii, pentru care supunerea față de Biserică și de domnie reprezentau constante imuabile oferite ca îndreptar întregii societăți românești.

PAUL CERNOVODEANU

Autonome Fragmente aus den Chronographen vom Typ Danovici

(Zusammenfassung)

In der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurden aus den Chronographen, die ins rumänische übersetzt worden sind, je nach Interesse der Leser aus den rumänischen Ländern, mehrere Kapitel entnommen. Diese Erzählungen stammen fast ausschließlich aus der Kategorie der Chronographen vom Typ Danovici und aus jener vom Typ Dorotei. Einzeln sind diese Erzählungen in Manuskripten mit miszellischem Charakter zu finden und haben gewöhnlich zum Gegenstand: Moses Geburt, die Vertreibung der Juden aus Ägypten durch die Pharaonen, die Geschichte des Kaisers Navahodonosoru, die Legende der Troda, das erste römische Kaiserreich, das Leben Constantins des Großen und anderer byzantinischer Kaiser (Mauricius, Foca der Tyranne, Vasile der Erste- oder der Mazedone, Leon der VI. oder der Kluge u. a.).

(Übersetzer: Valentin Todescu)

Abrevieri bibliografice

- Bianu 1907 - Ioan Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1907.
- Cernovodeanu 1965 - Paul Cernovodeanu, "Istoricul bisericii Sf. Visarion vechi", în *Cercetări arheologice în București*, vol. II, București, 1965.
- Cernovodeanu 1969 - Paul Cernovodeanu, "Cronografele românești de tipul Dorotei", în *Studia Bibliologica*, vol. III, 1969.
- Cernovodeanu 1970-1971 - Paul Cernovodeanu, "Codicele logofătului Barbu, tatăl lui Nicolae Bălcescu, 1790", în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, II-III, 1970-1971.
- Cernovodeanu 1971 - Paul Cernovodeanu, "Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVIIe et XVIIIe siècles (III)", în *RRH*, X, 1971, nr. 4.
- Cernovodeanu 1975 - Paul Cernovodeanu, "Vision de Byzance dans les chronographes autres textes historiques roumains des XVIIe et XVIIIe siècles", în *Actes du XVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6-12 septembre 1971*, vol. III, Bucarest, 1975.
- Cernovodeanu 1976 - Paul Cernovodeanu, "Variante autonome ale "Războiului Troadei" din cronografele de tipul Danovici și circulația lor (sec. XVIII-XIX)", în *RITL*, tom 25, 1976, nr. 1.
- Cernovodeanu 1987 - Paul Cernovodeanu, "Filiația cronografelor românești de tip Danovici", în *BOR*, CV, 1987, nr. 9-10, și CVI, 1988, nr. 7-8.
- Cernovodeanu 1997 - Paul Cernovodeanu, *Un istoric al antichității iudaice – Primele ecouri ale operei lui Josephus Flavius în limba română –*, București, 1997.
- Elian și colab. 1965 - Alexandru Elian și colab., *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, *Orașul București*, București, 1965.
- Mihăescu 1991 - Doru Mihăescu, "Observații asupra versiunilor românești ale cronografului lui Dorotei al Monemvasiei", în *RITL*, 39, 1991, nr. 3-4.
- Ștefănescu 1939 - Iulian Ștefănescu, "Cronografele românești. Tipul Danovici", în *RIR*, IX, 1939.
- Ștrempel 1959 - Gabriel Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, București, 1959.
- Ștrempel 1978 - Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1978.
- Ștrempel 1983 - Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, București, 1983.
- Ștrempel - Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. III, București,
- Ștrempel 1992 - Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, 1992.
- Vărtosu 1967 - Emil Vărtosu, "Din criptografia românească", în *ST*, an XIX, 1967, nr. 5-6.